

Г.Ф. МАЗУР

(Уманський національний університет садівництва, м. Умань, Україна)

Податкові важелі фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва України

Недосконалість податкової політики та податкових важелів, що застосовуються в агропромисловому виробництві, гальмує підвищення економічної ефективності галузі та знижує цінову доступність продовольства для населення. Проблеми, притаманні системі оподаткування агропромислового виробництва в Україні, полягають не стільки у високих податкових ставках, скільки у нерівномірності податкового навантаження. Відтак уваги наукової спільноти та податкових органів вимагають питання пошуку ефективного механізму регулювання податкового навантаження між усіма платниками податків, що здійснюють господарську діяльність в сфері агропромислового виробництва.

В статті розглянуто питання використання податкових важелів фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва України. Виявлено існуючі проблеми та обґрунтовано шляхи вдосконалення застосування податкових важелів в агропромисловому виробництві. Як вважає автор, податкові важелі фінансово-економічного механізму повинні бути ринковими методами стимулювання стійкого росту якості й оптимізації вартості сільськогосподарської продукції. На сучасному етапі необхідно зберегти пільговий режим оподаткування агропромислового виробництва для виходу аграрної галузі з кризового стану. Однак він повинен мати диференційований характер, виконувати, передусім, стимулюючу роль щодо зниження енергоємності сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: агропромислове виробництво, податкові важелі, фінансово-економічний механізм, стимулювання.

Г.Ф. МАЗУР

(Уманський національний університет садоводства, з. Умань, Україна)

Налоговые рычаги финансово-экономического механизма стимулирования развития агропромышленного производства Украины

Несовершенство налоговой политики и налоговых рычагов, применяемых в агропромышленном производстве, тормозит повышение экономической эффективности отрасли и снижает ценовую доступность продовольствия для населения. Проблемы, присущие системе налогообложения агропромышленного производства в Украине, заключаются не столько в высоких налоговых ставках, сколько в неравномерности налоговой нагрузки. Поэтому внимания научного сообщества и налоговых органов требуют вопросы поиска эффективного механизма урегулирования налоговой нагрузки между всеми налогоплательщиками, которые осуществляют хозяйственную деятельность в сфере агропромышленного производства.

В статье рассмотрены вопросы использования налоговых рычагов финансово-экономического механизма стимулирования развития агропромышленного производства Украины. Выведены существующие проблемы и обоснованы пути совершенствования применения налоговых рычагов в агропромышленном производстве. Как считает автор, налоговые рычаги финансово-экономического механизма должны быть рыночными методами стимулирования устойчивого роста качества и оптимизации стоимости сельскохозяйственной продукции. На современном этапе необходимо сохранить льготный режим налогообложения агропромышленного производства для выхода аграрной отрасли из кризисного состояния. Однако он должен иметь дифференцированный характер, выполнять, прежде всего, стимулирующую роль по снижению энергоёмкости сельскохозяйственного производства.

Ключевые слова: агропромышленное производство, налоговые рычаги, финансово-экономический механизм, стимулирование.

Tax Leverage of Financial-and-Economic Mechanism for Stimulating Development of Agricultural Industry in Ukraine

Irregularity of tax policy and tax leverages used in agro-industrial production is an obstacle to increase of economic efficiency of the industry and reduces price affordability of food for population. Rather than high tax rates, the problems of taxation system in agro-industrial production of Ukraine are caused by in-equal tax load. Thus, the issues of search for efficient mechanism for regulation of tax load among all taxpayers doing business in agro-industrial field. The Article covers the issues of using tax leverages in financial-and-economic mechanism for stimulating agro-industrial production development in Ukraine. The existing problems have been revealed and the ways of improving tax leverages in agro-industrial production have been grounded. According to the author, the tax leverages of financial-and-economic mechanism must become market means of stimulating stable growth of quality and optimization of agricultural produce cost.

In present day situation it is necessary to maintain the tax reliefs for agricultural industry in order to overcome the crisis. However, it must be of differentiated character and, first of all, have stimulating function for reducing energy-output ratio of agriculture.

Keywords: *agricultural industry, tax leverage, financial-and-economic mechanism, incentives.*

Постановка проблеми. Недосконалість податкової політики та податкових важелів, що застосовуються в агропромисловому виробництві, гальмує підвищення економічної ефективності галузі та знижує цінову доступність продовольства для населення. Сьогодні в галузях агропромислового виробництва України спостерігається ситуація, коли високе податкове навантаження можна вважати однією із стрижневих проблем його розвитку. Водночас, це послаблює конкурентоспроможність економічних суб'єктів які займаються агропромисловим виробництвом та негативно впливає на ефективність їх господарської діяльності.

Проблеми, притаманні системі оподаткування вітчизняного агропромислового виробництва, полягають не стільки у високих податкових ставках, скільки у нерівномірності розподілення податкового навантаження. Відтак уваги наукової спільноти та податкових органів вимагають питання пошуку ефективного механізму врегулювання податкового навантаження між усіма платниками податків, що здійснюють господарську діяльність в сфері агропромислового виробництва.

В Україні надмірне податкове навантаження спричинене використанням податковими органами неадекватної бази співставлення, зокрема здійснюється порівняння суми податку на прибуток, сплаченого підприємствами, із фінансовими результатами економічних суб'єктів усіх галузей АПК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оптимізації податкової політики та застосування податкових важелів фінансово-

економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва традиційно є першочерговими об'єктами досліджень чималою кола вчених та практиків.

З проміж них варто виокремити праці Е. Селігман, К. Брауер, П. Гензель, П. Мікеладзе, А. Соколова, К. Шмельова. Подальший розвиток досліджень започаткованих у цих працях знаходимо в контурі теорії оптимального оподаткування, яку розвинули А. Гарбергер, П. Самуельсон, Дж. Стігліц та інші. Теоретичні основи сучасних наукових підходів до визначення проблеми удосконалення системи оподаткування закладені в роботах вітчизняних економістів В. Андрущенко, В. Вишневського, О. Гудзь, І. Луїної, А. Соколовської, В. Федосова, Л. Шаблістої, М. Азарова, О. Василика, П. Саблука, А. Єлісеєва та інших. Аналіз попередніх напрацювань вказує на складність й невирішеність проблем оподаткування суб'єктів агропромислового виробництва та неможливість їх швидкого й однозначного розв'язання. Це пов'язано із тим, що податкова політика та застосування податкових важелів фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва, з одного боку, повинні забезпечити наповнення бюджетів усіх рівнів, а з іншого забезпечити стійке, поступове відродження і сталий розвиток агросфери.

Метою статті є дослідження проблем практичного застосування та обґрунтування шляхів вдосконалення податкових важелів фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва України.

Виклад основних результатів дослідження.

Оподаткування за рикових умов – один із найважливіших методів формування державного бюджету. При цьому слід пам'ятати, що податковий механізм може стати елементом економічного тиску та фінансових маніпуляцій фіскальних органів держави.

"Без наукової концепції податкової політики, – зазначає О.Д. Василик, – податки можуть перетворитися на гальмо економічного розвитку. Концепція податкової політики держави має містити обґрунтовані висновки про вплив оподаткування на результати господарської діяльності підприємств та організацій, обсяг, напрями й характер інвестицій, розмір і структуру фонду споживання, галузеву й територіальну структуру економіки" [3, с. 68].

Податкова політика повинна бути гнучкою, оптимально пов'язувати інтереси держави з інтересами товаровиробників, рядових платників податків. Вона суттєво впливає на забезпеченість підприємств обіговими коштами [8, с. 115]. Для досягнення максимальної ефективності оподаткування, необхідно використовувати принципи його побудови, найважливішим серед яких є стимулювання підприємницької виробничої та інвестиційної діяльності.

В кожній конкретній ситуації необхідно запроваджувати пільги, або ж їх відмінити (як це є сьогодні з пільгами по ПДВ в Україні). В Україні запровадження значної кількості податків, а також завищення ставок по деяких з них (наприклад, по ПДВ, податку на прибуток, прибутковому податку з громадян та інших) не стимулювало розвиток підприємництва.

Особливо гострою виглядає ситуація пов'язана із застосуванням такого принципу оподаткування як "рівність". Практичне застосування цього принципу відбувається з ігноруванням класичних вимог до оподаткування, закладених ще Адамом Смітом. В Україні повною мірою не використовуються і принцип "соціальної справедливості".

Як вважав Адам Сміт, "громадяни кожної держави повинні брати участь у підтримці своєї держави по можливості та відповідно до доходів, які вони одержують під охороною держави" [4, с. 201].

Тривалий час в Україні ігнорувалася також і принцип "стабільності" – забезпечення незмінності податків та зборів, їхніх ставок, а також податкових пільг протягом бюджетного року. У 1992-1996 рр. на практиці мали місце часті зміни кількості податків та розмірів їх ставок. Через різні об'єктивні й суб'єктивні причини не завжди дотримувалася і принцип "економічної обґрунтованості" – запровадження податків та зборів (обов'язкових платежів) на підставі показників розвитку національної економіки й фінансових можливостей з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його доходами.

Розбалансована система оподаткування зробила агропромислове виробництво не вигідною сферою вкладення капіталу, а відтак затримує його структурну перебудову.

Сьогодні система оподаткування суб'єктів АПВ в Україні знаходиться на стадії пошуку оптимального поєднання структури податків, співвідношення податкового навантаження на виробництво продукції, його переробку та реалізацію. Оскільки різні підкомплекси аграрної галузі мають неоднаковий рівень рентабельності й умови для конкуренції після вступу України до СОТ, доцільно використовувати диференційований підхід в оподаткуванні їх виробничо-збутової діяльності.

Перехід до ринкових відносин спричинив введення умовної податкової системи. Використовуючи податки, пільги і фінансові санкції, держава висуває однакові вимоги до підприємств АПВ щодо ведення господарства. Склад податкових та неподаткових платежів суб'єктів агропромислового виробництва в бюджет досить широкий і складний [2, 4, 6, 9, 10].

Високий рівень оподаткування – характерна риса фінансової кризи. Акцентуючи увагу на неможливості точного визначення межі загального рівня оподаткування агропромислового виробництва, водночас, нами наголошується на необхідності дослідження тенденції взаємозв'язку між розвитком економіки, частиною податкових надходжень до бюджету і структурою податків, яке сприятиме усуненню та подальшому запобіганню негативної дії податків.

Оскільки система оподаткування прямо чи опосередковано впливає майже на всі сфери суспільного життя, то економічна теорія з метою визначення критерію ефективності податкових важелів пропонує використання групи індексів та показників. Зокрема, оцінюють динаміку зміни величини доходів бюджету щодо ВВП, використовуючи класичні коефіцієнти еластичності й динаміки податків.

Коефіцієнт еластичності податкових надходжень (ELAST) відбиває відносні зміни їх обсягу при існуючій податковій системі, яка залишається незмінною щодо відносної зміни бази оподаткування, а також виводить пряму залежність між економічною ефективністю підприємств, національної економіки в цілому та рівнем оподаткування. Податкові важелі впливають на економічну ефективність виробництва за рахунок зміни його обсягів, що характеризується рівнем чистого національного продукту [12].

Показники ефективності податкових важелів поділяються на загальні й часткові. До загальних показників належать: збільшення або зменшення загальної суми податкових платежів в абсолютному виразі; темпи зростання загального розміру податкових платежів підприємств за звітний або попередній рік; рівень оподаткування;

Фінанси та оподаткування

податкоємність діяльності; податкова квота підприємства.

До часткових показників ефективності податкових важелів можна віднести: рівень оподаткування окремих господарських операцій або укладених угод; рівень оподаткування окремих видів діяльності; масштаби пільгового оподаткування господарства; коефіцієнт оподаткування прибутку підприємства.

В Україні рівень податкового навантаження оцінюють по-різному. Більшість експертів, які займаються оцінкою інвестиційного клімату в сфері агропромислового виробництва, вважають, що він є несприятливим, оскільки оподаткування реального сектора економіки надто обтяжливе [2, с. 112]. Воно подавляє процеси економічного відтворення, а господарські суб'єкти сфери АПВ можуть функціонувати рентабельно, переважно, лише за умов приховування від оподаткування обсягів своїх реальних доходів.

В міжнародній практиці для оцінки рівня податкового навантаження використовують так звані податковий коефіцієнт, який розраховується як відношення суми сплачених податків, включаючи обов'язкові відрахування на соціальне страхування, до ВВП у ринкових цінах [10, с. 29]. Як свідчать розрахунки, за цим критерієм в Україні існує низький рівень податкового навантаження. На жаль, сьогодні вітчизняні суб'єкти господарювання аграрної галузі розглядають питання розміру податкового навантаження в площині конкурування з тіньовим сектором економіки [9, с. 36].

Основний вплив рівня податкового навантаження на агропромислове виробництво розкривається в межах функціонування неформальної та "тіньової" економіки, оскільки вибір економічних суб'єктів вести нелегальний агропромисловий бізнес не залежить від тиску з боку системи оподаткування. Як свідчать дані здійсненого нами кореляційно-регресійного аналізу, істотний вплив на результативні зміни мають сплата фіксованого сільськогосподарського податку та розмір податкового навантаження в розрахунку на 100 гектарів сільськогосподарських угідь. Одним з вагомих факторів, що впливають на обсяг ВВП є розмір сплачених податків у розрахунку на 100 грн. виручки від реалізації продукції [6]. Збільшення показника питомої ваги податкового тягара на 1 % призводить до зменшення рівня рентабельності на 0,55 %. Тобто, збільшення показника питомої ваги податкового тягара на 1 % приведе до зменшення залишку прибутку на 6,2 тис. грн.

Законодавчо встановлене податкове навантаження можна визначити як договір між суспільством і державою: платник податків сплачує до бюджету частку своїх доходів, держава належним чином виконує свої зобов'язання – забезпечує платникам податків доступ до суспільних благ. Можна виокремити дві основні моделі такої угоди. У першому випадку суб'єкти господарювання отримують невеликі послуги від

держави і сплачують невисокі податки – в обсягах близько 30 % обсягу ВВП. Згідно з іншою моделлю – загальноєвропейською, сплачуючи податки, сума яких сягає 60-70 % від обсягу ВВП, господарюючі суб'єкти вимагають від держави надання широкого спектру послуг високої якості [17, с. 20]. Сьогодні в Україні спостерігається доволі невдале поєднання зазначених вище моделей: значне податкове навантаження та невеликий спектр державних послуг та гарантій. Якщо не брати до уваги психологічні чинники проблеми ухилення від оподаткування, то спостерігається певна закономірність: коли зазначені компоненти суспільної угоди розбалансовані, платник податку порушуючи закон ухиляється від сплати податків.

Щоб досягти рівня рентабельності 30 %, показник ваги податкового навантаження повинен бути 38 %, а розмір податкової ставки в загальній сумі виручки 0,095 %. Слід пам'ятати, що політика держави в сфері оподаткування економічних суб'єктів агропромислового виробництва повинна стимулювати стійкий ріст якості й оптимізацію вартості сільськогосподарської продукції для забезпечення продовольчої безпеки та соціальної захищеності населення.

Висновки. Розбалансованість системи оподаткування агропромислового виробництва в Україні посилює кризові тенденції розвитку галузі. Непродумана податкова політика призвела до того, що податкові важелі фінансово-економічного механізму не виправдали своє функціональне спрямування та здійснили деструктивний, руйнівний вплив на розвиток вітчизняного агропромислового виробництва.

Вважаємо, що податкові важелі повинні бути ринковими методами стимулювання стійкого росту якості й оптимізації вартості сільськогосподарської продукції. На сучасному етапі також необхідно зберегти пільговий режим оподаткування агропромислового виробництва для виходу аграрної галузі з кризового стану. Однак він повинен мати диференційований характер, виконувати, передусім, стимулюючу роль щодо зниження енергоємності сільськогосподарського виробництва. За умов досягнення позитивних та стабільних результатів (наращування обсягів виробництва агропромислової продукції й підвищення рівня його рентабельності не нижче рівня 35-40 %) можна буде здійснити перегляд діючих механізмів оподаткування.

Таким чином, сьогодні назріла необхідність формування та інсталяції механізмів транспарентного оподаткування агропромислового виробництва з метою посилення ефективності фіскальних інструментів через зменшення рівня "тонізації" економічної діяльності та сприяння відновленню виробничого потенціалу аграрної галузі. Принцип "податки повинні платити всі" повинен бути визначальним і непорушним для всіх суб'єктів АПВ та застосовуватися в умовах оптимізації податкового навантаження.

4 Список використаних джерел

1. *Бочаров В.В.* Финансовый анализ / В.В. Бочаров. - СПб: Питер, 2005. – 240 с.
2. *Білостоцька В.* Податкове навантаження в Україні / В. Білостоцька, І. Островецький // Фінанси України. - 2002. – № 12. – С. 111-117.
3. *Василик О.Д.* Державні фінанси України: Навч. посібн. / О.Д. Василик. - К.: Вища школа, 1997. – 384 с.
4. *Василик О.Д.* Теорія фінансів / О.Д. Василик. - К.: НІОС, 2001. – 416 с.
5. *Вылкова Е.С.* Налоговое планирование: Учебник / Е.С. Вылкова. - М.: Юрайт, 2011. – 639 с.
6. *Гудзь О.Є.* Податкове регулювання розвитку агросфери в Україні [Електронний ресурс] / О.Є. Гудзь // Ефективна економіка – 2012. – №1. - С. 21-26. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>.
7. *Гудзь О.Є.* Податкова політика у системі державного регулювання України / О.Є. Гудзь // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. – 2011. - № 2(31). - С. 9-15.
8. *Коренева О.Г.* Вплив податкової політики на забезпеченість підприємств обіговими коштами / О.Г. Коренева // Фінанси України. – 1999. – № 2. – С. 115-118.
9. *Корнус В.* Податкове навантаження та купівельна спроможність населення в економіці України / В. Корнус // Вісник НБУ. - 2005. – № 7. – С. 35-37.
10. *Меламед М.* Валовий внутрішній продукт України та його податковий потенціал / М. Меламед // Вісник НБУ. - 2005. – № 5. – С. 24-33.
11. *Паскачев А.Б.* Анализ и планирование налоговых поступлений: теория и практика / А.Б. Паскачев и др.; под ред. Ф.К. Садыгова. - М.: Изд-во экономико-правовой литературы, 2004. – 232 с.
12. Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання: [Кол. монографія у двох томах. Т.2] / За ред. П.Т. Саблук, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. – К.: ІАЕ, 2001. – 851 с.
13. *Румянцева Е.Е.* Финансы организаций: финансовые технологии управления предприятием: Учебное пособие / Е.Е. Румянцева. - М.: ИНФРА-М, 2003. – 459 с.
14. *Саблук П.Т.* Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук, Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 3-16.
15. *Соколовська А.* Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки / А. Соколовська // Економіка України. - 2005. – № 5. – С. 4-12.
16. *Стецюк П.А.* Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств / П.А. Стецюк // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 111-116.
17. *Шолудько Д.* Податкове навантаження та тінізація суспільно-економічних відносин: зв'язки, залежності, засоби протидії / Д. Шолудько, В. Попович // Зб. наук. праць Академії ДПС України. - 2002. – № 3(17) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.asta.edu.ua/vidan/nau_visn/3%2817%29/Opodat/sholudko.php.